

Η ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΤΩΝ ΜΠΕΚΕΛΛΑ - ΒΙΚΕΛΑ*

1. Προλεγόμενα

Α΄. «Τύχη Αγαθή» το Διεθνές Συνέδριο για τον Δημήτριο Βικέλα φιλοξενείται στον χώρο τούτον, στο μέγαρο Τέχνης, σε έκταση όπου προϋπήρξε (από το 1936) και λειτούργησε για μισόν αιώνα «Παιδικός Σταθμός» (του Π.Ι.Κ.Π.Α.), που κτίσθηκε από το «Κληροδότημα Βασιλείου Μελά εις μνήμην Δημητρίου και Γεωργίου Βικέλλα», όπως γραφόταν σε εντοιχισμένη επιγραφή, στη βόρεια είσοδο του ισόγειου κτίσματος. Είναι μία από τις ευτυχείς συμπτώσεις της Ιστορίας...

Πρέπει να επισημάνω, ότι, κατά την κρίση μου, για την πραγματοποίηση του Συνεδρίου, πολλά οφείλονται στην επίμονη προσπάθεια του κορυφαίου αθλητικογράφου της χώρας μας κ. Πέτρου Ν. Λινάρδου, δόκιμου δε συγγραφέα αξιόλογων μονογραφιών, μεταξύ των οποίων πρωτεύουσα θέση κατέχει το πολυσέλιδο βιβλίο που αφιέρωσε στον Δ. Βικέλα και έχει τον πετυχημένο τίτλο (και για την υλοποίηση της ιδέας της επιστημονικής τούτης συνάξεως): *Από το όραμα στην πράξη*, το οποίο επανεκδόθηκε τώρα, όπως και μια άλλη εκδοχή του (συνολτικότερη) στην αγγλική γλώσσα. Γι' αυτό την ανακοίνωσή μου αφιερώνω, μ' εκτίμηση και αγάπη, στον κ. Π. Ν. Λινάρδο, ως αναγνώριση των όσων έκαμε και θα κάμνει, ασφαλώς, στο μέλλον για τον Δ. Βικέλα.

Β΄. Στη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας πλήθυνε η βιβλιογραφία για τον Δ. Βικέλα. Εννοώ, κυρίως, την έκδοση (το 1997) των *Απάντων* του (όπως ονομάστηκε η επανέκδοση των περισσότερων κειμένων του), σε οκτώ τόμους, με ενδιαφέρουσα εισαγωγή και βιοεργογραφία του αξέχαστου και δόκιμου νεοελληνιστή Άλκη Αγγέλου, πανεπιστημιακού καθηγητή, στη σειρά των εκδόσεων –όπως ήταν φυσιολογικό και αναμενόμενο– του «Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», του και σπουδαιότερου πνευματικού τέκνου του Δ. Βικέλα, που γιόρτασε ήδη (το 1999) την πρώτη εκατονταετηρίδα της δημιουργικής προσφοράς του. Έτσι, ικανοποιήθηκε και ένα σχετικό αίτημά μου, που διατύπωσα επανειλημμένως σε προηγούμενα κείμενά μου.

Προηγήθηκαν άλλες εκδόσεις: αναφέρομαι, ιδίως, στην κριτική επανέκδοση του *Λουκή Λάρα*, στη σειρά των εκδόσεων «Ερμής» (που είχαν γενικών φιλολογικών επιμελητή τον Ά. Αγγέλου), με περιεκτική εισαγωγή (133 σελίδων) της Μαριάννας Δήτσα (Αθήνα 1991).

* Ανακοίνωση στο *Αιθνές Συνέδριο για τον Δ. Βικέλα*. Βέροια, 17-18.5.2002.

Την ίδια χρονιά, στο Ηράκλειο της Κρήτης, είδε το φως της δημοσιότητας ένα «μικρόν το δέμας» αλλά χρησιμώτατο βιβλίο βιβλίο της Μαρίας Τερδίου, με το «Χρονολόγιο» του Δημητρίου Βικέλα.

Τέλος, το 2001, εκδόθηκε, στη σειρά των εκδόσεων του ίδιου Συλλόγου, το βιβλίο με τον πολύ χαρακτηριστικόν τίτλο (που αποτελεί φράση του Δ. Βικέλα, στα νιάτα του): *Και έμπορος ατελής και ατελής λόγιος*, με φιλολογική επιμέλεια του αυτού πανεπιστημιακού καθηγητή και της Μαρίας Βαλάση, με τα τετράδια αναγνώσεων του Δημητρίου Βικέλα.

Ακόμα, ας σημειώσω, ότι κυκλοφόρησε, σε τόμο 441 σελίδων, και το βιβλίο *Λουκής Λάρας και διηγήματα*, στη σειρά Νεοελληνική Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2000, με φιλολογική επιμέλεια του Βαγγέλη Αθανασόπουλου και εισαγωγή του (σσ. 7-114 και επιλογή βιβλιογραφίας σσ. 115-116), όπου (σ. 7), γράφει τούτος: *Η πραγματική καταγωγή του Μπικέλα ήταν από τη Βέροια... και ...ως ιδιαίτερη πατρίδα τη Βέροια.*

Γ'. Ελπίζω, ότι και η ταπεινότητά μου εξεπλήρωσε κάπως την οφειλή της, με σειρά δημοσιευμάτων (εκτός από το πλήθος επιστολών και άλλων κειμένων σε περιοδικά και εφημερίδες), όπως: «Η εκ Βεροίας καταγομένη οικογένεια Βικέλα», *Μακεδονικά Ζ'* (1966) 210-217, «Ο Δημήτριος Βικέλας και ο δεσμός του με τη Βέροια, 150 χρόνια από τη γέννησή του (1835-1985)», *Χρονικά της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας ΣΤ'* (1986) 290-305 και σε ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1986, «Η οικογένεια του Δημητρίου Βικέλα», στην έκδοση του «Συλλόγου Χιονοδρομών Ορειβατών Βεροίας», με γενικό τίτλο *Δημήτριος Βικέλας, ο εθνικός ευεργέτης*, Βέροια 1996, σσ. 33-43 (κείμενο ομιλίας μου στην Ημερίδα του Σ.Χ.Ο.Β., το 1994, στη Βέροια) και τέλος με το δημοσίευσμά μου, για την οικογένεια Βικέλα από τη Βέροια, στο περιοδικό της Θεσσαλονίκης *Μακεδονική ζωή*, τεύχη 347 και 348, των μηνών Απριλίου και Μαΐου 1995. Το πρώτο δημοσιογραφικό κείμενό μου δημοσιεύτηκε το 1958, στην εβδομαδιαία εφημερίδα της Βεροίας *Ο Φρουρός της Ημαθίας* (φύλλο 141, της 15.12.1958, σ. 3).

Ακολούθησαν δεκάδες δημοσιεύματά μου, προκειμένου να υποστηρίξω με επιστολές (στον τοπικό, στον θεσσαλονικιώτικο και στον αθηναϊκό Τύπο) την καταγωγή του Ερμούπολίτη Δ. Βικέλα από τη Βέροια, κοιτίδα της πατρογονικής οικογένειάς του.

2. Ζητήματα γύρω από τον τόπο της γεννήσεως ή της καταγωγής των διάσημων ανθρώπων...

Α'. Πριν ασχοληθώ με την «αρχοντική οικογένεια των Βικέλα», για να αιτιολογήσω και το ομότιτλο αυτής της ανακοινώσεώς μου, είναι τελείως αναγκαίο να διερευνηθεί και από τη θέση αυτή το αρχαιότατο (που είναι

μέρος του «Ομηρικού προβλήματος») ερώτημα: ποιος τόπος είναι σπουδαιότερος και κρισιμότερος, προκειμένου να προσδιορίσουμε, να εντάξουμε και να κατατάξουμε, να «χρεώσουμε» ή να «χαρίσουμε» έναν αξιόλογο συνάνθρωπό μας, όταν δεν συμπίπτουν ο τόπος γεννήσεώς του και ο τόπος της καταγωγής του, της πατρογενιάς ή και τη μητρογενιάς του;

Το θέμα δεν άπτεται μονάχα του γνωστού τοπικισμού, αλλά απασχολεί σοβαρά και τους σχετικούς επιστημονικούς κλάδους της έρευνας.

Β'. Πράγματι, π.χ., στην περίπτωση μας, του Δ. Βικέλα, δεν είναι εύκολη η απάντηση, εκτός αν διαχωρίσουμε από την αρχή το δεδομένο, το αναμφισβήτητο, της γεννήσεώς του (το 1835) στην Ερμούπολη της Σύρου (ή της Σύρας, όπως, επίσης, ή και συνήθως, λεγόταν τότε), όπου βρέθηκε πριν λίγα χρόνια η οικογένεια και των γονιών-παλπούδων του, λόγω των επιπτώσεων της Επανάστασεως του 1821, μετακινηθείσα (το 1822) από την Κωνσταντινούπολη, από τον τόπο της κατοικίας τους.

Και το πρόβλημα γεννάται –επαναλαμβάνω– όταν δεν συμπίπτουν οι δύο τόποι, όπως είναι αυτονόητο.

Γ'. Η οικογένεια των «Μπεκέλα» καταγόταν από τη Βέροια της Μακεδονίας, όπου κατείχε τα πρωτεία, τουλάχιστον για τρεις (17ος-19ος) αιώνες (όπως θα προσπαθήσω να αποδείξω πιο κάτω), ενώ η οικογένεια της μητέρας του, των Μελά ή Μελάδων, καταγόταν από τα Ιωάννινα. Αυτές οι δύο πόλεις υπήρξαν οι κοιτίδες των προγόνων του Δ. Βικέλα.

Σε τέτοιες περιπτώσεις μία λύση είναι να συνεξετασθεί και ο ψυχικός δεσμός που είχε το πρόσωπο, του οποίου εξετάζεται ο βίος, τόσο με τον τόπο (τον διαφορετικό) της γεννήσεώς του, όσο και με τον τόπο της αμφίπλευρης καταγωγής του, κυρίως όταν η περίπτωσή του είναι δυσκολότατη ως προς την κατάταξη, εξαιτίας και του «πλάνητος βίου» του, όταν, δηλαδή, υπήρξε, όπως ο Δ. Βικέλας, κλασική περίπτωση «κοσμοπολίτη», Ευρωπαίου και Πανέλληνα. Γεννήθηκε, τυχαία, στην Ερμούπολη (που υπήρξε δημιούργημα των προσφύγων από πολλές περιοχές της σκλαβωμένης, ακόμα, Ελλάδας), όπου και έζησε μέχρι το 1839, διότι η οικογένειά του επέστρεψε ύστερα στην Κωνσταντινούπολη (όπου είχαν γεννηθεί, άλλωστε, οι γονείς του). Εκεί (στην Κωνσταντινούπολη) έζησε την τρυφερή ηλικία των 5-15 ετών, μέχρι το 1849, οπότε μετακινήθηκε στην Οδησό, για να επανέλθει (εκτός από τον πατέρα του Δ. Βικέλα) στη Σύρο, το 1850. Δύο χρόνια αργότερα, το 1852, σε ηλικία 17 ετών, οι θείοι του (Βασίλειος - Λέων Μελάς) τον προσλαμβάνουν ως υπάλληλο του εμπορικού γραφείου τους, στο Λονδίνο, όπου και εργάζεται-κατοικεί μέχρι το 1876, οπότε (σε ηλικία 41 ετών) εγκαθίσταται στην Αθήνα, στην οποία και έκτισε την πρώτη προσωπική του οικία. Εκεί κατοικεί 32 χρόνια (τα περισσότερα) της ζωής του και στην ελληνική πρωτεύουσα πέθανε, το 1908. Και βέβαια η κακή ψυχική κατάσταση της γυναίκας του και οι φιλολο-

γικές ανησυχίες του, τον οδηγούν συχνά και στο Παρίσι, γι' αυτό και ο Γ. Σουρής τον «περιέλαβε» στον «Ρωμηό» του, τον σοφό, που πηγαίνοερχόταν στη γαλλική πρωτεύουσα.

Ας μη λησμονούμε, μάλιστα, ότι στην Αθήνα αφιερώθηκε ο Δ. Βικέλας στην προσπάθεια αναβιώσεως και της διεθνοποιήσεως των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 και πως η πόλη αυτή δέχτηκε τη συνεχή και κοινοφελή δραστηριότητά του στον πνευματικό και στον υλικό τομέα με πάμπολλα κτίσματα και δημιουργήματά του. Και, βέβαια, πρέπει να μην παραβλέψουμε και το γεγονός, ότι στο Ηράκλειο της Κρήτης υπάρχει μια πολύ πετυχημένη δημοτική βιβλιοθήκη, με εξαιρετικά σοβαρή εκδοτική κίνηση, που φέρει το όνομά του στην επιγραφή της, «Βικελαία», όπου έχει θησαυρισθεί και η προσωπική βιβλιοθήκη του, μετά τη δωρεά των 4.772 τίτλων της, ενώ το Αρχείο του (και με την αλληλογραφία), βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας, φυλασσόμενο σε 190 φακέλους.

Πώς, λοιπόν, να αποσιωπηθούν όλα αυτά τα δεδομένα και να αναφέρεται μονάχα ο τόπος γεννήσεώς του, όπου και έζησε, μάλιστα, τα λιγότερα χρόνια της ζωής του, σε σύγκριση με την Αθήνα, το Λονδίνο και την Κωνσταντινούπολη, πόλεις στις οποίες, κυρίως, έγραψε και έδρασε;

Δ'. Ας επανέλθουμε, όμως, στη θέληση του ίδιου, δηλαδή του Δ. Βικέλα, όπως τη διατύπωσε επανειλημμένως (κατά τους βιογράφους του και συγγενείς του, όπως υπήρξαν και οι Α. Ανδρεάδης, Δ. Μπαλάνος και ο Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου) και καταγράφεται και στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του¹:

Έγεννήθην εις Έρμούπολιν τὴν 15 Φεβρουαρίου 1835, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἔκ μητρὸς πάππου μου Γεωργίου Μελά, κειμένην ἐπὶ τῆς σήμερον πλατείας τοῦ Θεάτρου...

Ἴδον ὑπὸ ποίους ὄρους εἶδα τὸ φῶς εἰς τὴν Έρμούπολιν. Αἱ παιδικαὶ ἀναμνήσεις καὶ αἱ τοῦ μαθητικοῦ μου, ἐν μέρει, βίου καθιστοῦν ὀπωσδήποτε προσφιλῆ δι' ἐμὲ τὴν Σύρον, ἀλλὰ δὲν μὲ προσκολλᾶ εἰς τὴν ξηρὰν ἐκείνην νῆσον τὸ παρελθὸν τῆς οἰκογενείας μου, οὔτε μὲ συνέδεσεν ἢ μετέπειτα ζωὴ μου πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς μου. Ἐὰν οἱ γονεῖς μου ἔμεναν ἐκεῖ διαρκῶς, ἐὰν εἶχα πατρικὴν ιδιοκτησίαν εἰς Σύρον, θὰ ἐγινόμην πράγματι Έρμουπολίτης. Δὲν ἔχω ρίζας ἐκεῖ. Οὔτε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνδέομαι διὰ δεσμοῦ οἰουδήποτε, μολονότι ἐκεῖ ἐγεννήθησαν ἀμφότεροι οἱ γονεῖς μου.

Ἄλλ' ὁ μὲν ἔκ μητρὸς πάππος μου ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, ὁ δὲ ἔκ πατρὸς εἰς Βέροιαν. Αἱ πόλεις ἐκεῖναι εἶναι αἱ ἀληθεῖς πατρίδες τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ ἐκεῖθεν ἐκρίζωσις των καὶ ὁ πλάνης, ἔκ γενετῆς σχεδόν, βίος μου, μοῦ ἀφήρεσαν πᾶσαν ἀνάπτυξιν τοπικοῦ πατριωτισμοῦ.

1. Δ. Βικέλας, *Ἡ ζωὴ μου*, Αθήνα 1908, 1910 και *Ἄπαντα*, τόμ. Α', Αθήνα 1997, σσ. 5, 6 κ.ε.

Ἄλλ' αἰσθάνομαι ὅτι, ἐάν ἦτο δυνατόν καί σήμερον ἔτι νά στήσω τήν σκηνήν μου εἰς Βέροϊαν, ἐκεῖ ἤθελα ἀνεύρει τήν πατρίδα, καθόσον ἐκεῖ συγκεντροῦνται αἱ οἰκογενειακαί μου παραδόσεις. Δέν λησμονοῦμεν ὅτι ἐκεῖθεν καταγόμεθα. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρός μου, εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὸ ὄνομά του ἐχαράξαμεν τὰς λέξεις «ἐκ Βεροίας». Ὁ ἀδελφός μου ἐνέγραψεν εἰς τὸ σχολεῖον τὸν πρωτότοκόν του ὡς Μακεδόνα τήν καταγωγὴν, καὶ ἐγὼ δὲ μεταξὺ τῶν Μακεδόνων πάντοτε συγκαταλέγομαι...

Ὅτε παρητήσαμεν τήν Σύραν ὁ πατήρ μου ἐπώλησε τήν οἰκίαν. Πολλάκις ἔκτοτε συνέλαβα τήν ἐπιθυμίαν νά τήν ἀνακτήσω. Ἀλλά πρὸς τί; Ἡ οἰκία ἐκείνη ἦταν πρῶτος τῶν πολλῶν σταθμῶν, ὅπου ἐσκήνωσα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βίου μου. Ὁ κατάλογος θὰ ἦτο μακρός, ἐάν ἐπεχείρουν νά ἀπαριθμῶ τὰς στέγας ὑπὸ τὰς ὁποίας εἰργάσθην, ὄνειροπόλησα, ἐχάρην ἢ ἐθρήνησα. Ζηλεύω ὁμως πάντοτε τοὺς δυναμένους, καίτοι πλανώμενοι, νά μεταφέρωνται διὰ τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας εἰς οἰκογενειακὸν ἄστυον, ὅπου οἱ πατέρες των ἀπέθαναν πρὸ αὐτῶν, ὅπου περιμένει καὶ αὐτοὺς ἡ κλίνη εἰς τὴν ὁποίαν ἐκοιμήθησαν νέοι. Ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Σύρας οἰκίσκος δέν περιέχει παραδόσεις οἰκογενειακοῦ παρελθόντος, οὔτε εἶναι πλέον τὰ δωμάτια του ἀνάλογα πρὸς τὰς ἔκτοτε ἀποκτηθείσας ἔξεις τοῦ βίου...

Αὐτή, λοιπόν, ἦταν ἡ εκφρασμένη (γραπτῶς, ὅπως καὶ προφορικῶς) βούλησις τοῦ Δ. Βικέλα, τὰ συναισθήματα καὶ ὁ δεσμὸς του πρὸς τὴν περιοχὴν, πρὸς τὴν πόλιν, ὅπου γεννήθηκε καὶ ἔζησε ὁ ἴδιος σὲ σχέσιν με τὴν κοιτίδα των προγόνων του. Ἡ Βέροια, συνεπῶς, ἦταν ὁ τόπος με τὸν ὁποῖο θεωροῦνταν περισσότερο συνδεδεμένος...

3. Γυρεύοντας τὸν πρῶτο ἀρχηγὴν τῆς πατρικῆς οἰκογένειας τοῦ Δ. Βικέλα...

Α'. Εἶναι ἀσαφεῖς οἱ πληροφορίες, τὴν ὁποῖαν συνέλεξε καὶ κατέγραψε ὁ Δ. Βικέλας, ἀν καὶ διακρινόταν γιὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν του, διότι ὑπῆρξε λεπτολόγος καὶ ἀκριβῶς ἐπιμελής κυνηγὸς τῆς ἀκρίβειας, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς λεπτομέρειας, με κριτήριον καὶ με ἐπιδίωξιν τὴν πληρότητα. Δέν διασώζονταν (οὔτε σὴν ἐποχὴν του) σημαντικὰ, γραπτὰ, μνημεῖα, οὔτε γιὰ τοὺς Μπεκέλλα, ἢ Μπεκέλα, ἢ Μπικέλλα, Μπικέλα, Μπεκιέλλα ἢ Μπηκιέλλα, ὅπως γραφόταν τὸ ἐπίθετον τῆς οἰκογένειάς του, δεδομένου ὅτι ἡ τελικὴ μορφή τῆς γραφῆς του, Βικέλας, οφειλόταν σὲ πρωτοβουλία τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ νεότερου θείου του, τοῦ Κωνσταντίνου, με τὴν μετατροπὴν τοῦ ἀρχικοῦ Μπ σε Β (ὅπως συνέβηκε, ἄλλωστε, καὶ με ἄλλα ἐπώνυμα, π.χ. Μπαρμπιτσιώτης καὶ Μπενιζέλος, πού κατέληξαν σὲ Βαρβιτσιώτης καὶ Βενιζέλος, ἀντιστοίχως). Καὶ τούτο –ὅπως γράφει ὁ Δ. Βικέλας– διότι: Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων συμφώνων εἰς τὴν ἀρχὴν λέξεως ἐθεωρήθη βάρβαρος καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ

τῆς τότε ἐπικρατούσης σχολαστικότητος. Εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ὁμως γλώσσας ὁ πατήρ μου, τηρῶν τὴν προφορὰν του Μπ, ἔγραφε τὸ ἐπώνυμόν του μὲ τὸ λατινικὸν Β. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀκολούθησα ἀνέκαθεν καὶ ἐγώ.

Β'. Καὶ, ἀμέσως, ὕστερα, συνεχίζει ὁ Δ. Βικέλας, ἀφοῦ ἔγραψε προηγουμένως γιὰ τὴν «παλαιὰ οἰκία» τῆς οἰκογένειας στὴ Βέροια καὶ γιὰ ὅλα τὰ «παρελθόντα μεγαλεῖα», εκφράζει δε τὴ λύπη του, διότι: ... τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομά μας ἐξέλιπεν εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ γένους μας.

Γράφει, συγκεκριμένως, γιὰ τὰ προγονικά του, ἀπὸ τὴ μεριά του πατέρα του, ὁ Δ. Βικέλας, εἰσαγωγικά, τὰ ἐξῆς: Δέν ἔχω περὶ τῆς οἰκογενείας μου εἰδήσεις ἀρκετὰς πρὸς διαγραφὴν γενεαλογικοῦ δένδρου. Ἀρχεῖα ἢ ἔγγραφα, καὶ ἂν ὑπῆρχαν τοιαῦτα, δέν περιεσώθησαν κατὰ τὴν διασπορὰν τῆς Ἐπαναστάσεως. Στὸ τέλος δε του ἰδίου βιβλίου του (Παράρτημα Α'), προσέθεσε, σωστά, μετὰ τὴν (πρῶτη) ἐπίσκεψή του στὴ Βέροια, τὸν Σεπτέμβριον του 1901, καὶ μία, ἄλλη, αἰτία γιὰ τὴν ἔλλειψη γραπτῶν, ἀρχείων ἢ λυτῶν ἐγγράφων: Δυστυχῶς, κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊὰν (τοῦ 1864 νομίζω), ὅτε μέγα μέρος τῆς Βεροίας ἀπετεφρώθη, ἐκάησαν καὶ τῆς Μητροπόλεως τὰ ἔγγραφα, ὥστε καθίσταται ἀδύνατος ἢ ἐξακριβῶσις τῶν διαφόρων τῆς γενεᾶς τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐξύμνησεν ὁ ἱεροκῆρυξ Κορνήλιος.

Επανέρχομαι στὶς πρώτες σελίδες τῆς αυτοβιογραφίας του Δ. Βικέλα, γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ καὶ ὅσα ἔγραψε τούτος καὶ ἀντέγραψα εὐθύς πλεον ἐπάνω.

Ἴδου ὅσα περίπου γνωρίζω περὶ τῆς οἰκογενείας μου:

Μεταξὺ τῶν λόγων Ἰωάσαφ Κορνηλίου τοῦ Ζακυνθίου, δημοσιευθέντων τὸ 1788 εἰς δύο τόμους «ἐν Βενετία παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων», περιλαμβάνεται «λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Χ(ατζῆ) Μανόλην Μπικέλλαν τὸν Βεροία. Οὗτος ἦτο ὑποθέτω τοῦ πατρός μου ὁ πάππος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομά του αὐτό, καθόσον τὰ ὀνόματα Μανουὴλ καὶ Δημήτριος ἦσαν τὰ διδόμενα ἀνέκαθεν εἰς τὴν οἰκογένειάν μας ἐκ πρωτοτόκου εἰς πρωτότοκον. Ὅμως, πρέπει νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὰ κύρια ὀνόματα Δημήτριος (καὶ ὡς ἐπίθετο-ἐπώνυμο: Δημητρίου) καὶ τὸ Χατζῆς... ἦταν πολὺ συνηθισμένα καὶ στὴ Βέροια, ὅπως βλέπομε στους κώδικες τῆς Ορθόδοξης Κοινότητος τῆς Βεροίας καὶ στα Ἀρχεῖα του τουρκικοῦ ἱεροδικείου τῆς, ἀφοῦ, π.χ., σὲ ἔγγραφο τοῦ 1748, οἱ περισσότεροι «ἀντιπρόσωποι», δημογέροντες (τῆς πόλεως καὶ τῶν χωριῶν) λέγονταν Χατζῆς... (οἱ πέντε στους ἐπτά), ἓνας δε, μάλιστα, Χατζημανόλης ἀλλὰ του Ἀντωνίου καὶ ὄχι του (σύγχρονου του) Δημητρίου. Ἄρα, δὲν εἶναι ἐφικτὸς ὁ ἐντοπισμὸς, ἐνῶ σὲ ἔγγραφο (τοῦ ἰδίου τουρκικοῦ ἱεροδικείου) τοῦ 1794 ἀναφέρονται «οἱ ὑποτελεῖς δημογέροντες Βεροίας», δέκα στὸν ἀριθμὸ, μεταξὺ δε τούτων μνημονεύεται καὶ ὁ «Χατζῆ Μανώλης», βέβαια ὄχι ὁ Μπικέλλας, ὁ ὁποῖος εἶχε προαποβιώσει.

Ὁ Δ. Βικέλας, στὸ σημεῖο τούτο, ἔκαμε λάθος, διότι –ὅπως μας διαφώ-

τισε ο ανεψιός και βιογράφος του Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου², ο παππούς του πατέρα του δεν ήταν ο πρωτότοκος γιος του Χατζή Μανόλη Μπικέλλα (δηλαδή προπάππος του ίδιου δεν ήταν τούτος) αλλά ο Κωνσταντίνος, πιθανόν γιος του πρώτου (όχι, βέβαια, ο πρωτότοκος και έτσι προέκυψε η σύγχυση του τρισεγγονου, αν και ήταν ακριβής η παρατήρησή του για τα πρωτοτόκια και τα ονόματα Μανουήλ-Δημήτριος, όπως συνέβαινε, άλλωστε, σ' όλες τις οικογένειες, π.χ., της συγγενικής των Ρακτιβάν-Ρακτιβάν, αλλά συμβαίνει και τώρα ακόμα, στον κανόνα τουλάχιστον).

Ο Δ. Βικέλας προσθέτει τα εξής για τον νεκρολόγο του προπάτορά του, αναδημοσιεύοντας και αποσπάσματα από το δημοσιευθέν (σωζόμενο δε και σε κώδικα του Αγίου Όρους, κατά την έρευνά του Σπ. Λάμπρου) κείμενο της νεκρολογίας:

Ὁ Ἰωάσαφ Κορνήλιος ἦτο ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ κατὰ προτίμησιν ρήτωρ τῶν ἐπισήμων κηδεῶν, ἰδίως τῶν τὰ πρῶτα φερόντων μεταξὺ τῶν Φαναριωτῶν. Ὡς φαίνεται δὲ τὴν ρητορικὴν του δὲν ἐξήσκει εἰς μόνην τὴν βασιλεύουσαν. Τὸν ἐπικήδειον τοῦ προπάππου μου ἐξεφώνησεν εἰς Βέροϊαν.

Γεννημένος, λέγει, ἀπὸ γονεῖς εἰς τοὺς ὁποίους ἄστραπτεν ἡ εὐγένεια, ἀναθρεμμένος μέσα εἰς ταύτην τὴν καλὴν καὶ πολὺν Βέροϊαν.

Ἠθικὴ υπόστασις του πομπώδους επιταφίου εἶναι ἡ σύγκρισις τῆς πρώην ευδαιμονίας του αποθανόντος πρὸς τὴν ἐκμηδένισιν του θανάτου καὶ τὴν ματαιότητα τῶν ἐπιγείων.

Ἦτο ὁ μακαρίτης μία εἰκὼν Ναβουχοδονόσορος... Ἐσυνέτρεξαν εἰς σύστασιν του... εὐγένεια, δόξα, τιμὴ, φήμη, πλοῦτη, κτήματα, τέκνα, γαμβροί, νύμφαι, δοῦλαι, δοῦλοι... Ἀλλὰ δὲν ἐκυριεύθη ἐπὶ τέλος ἀπὸ τὰς αὔρας τῆς εὐτυχίας τοῦ κόσμου τούτου, δὲν ἐστερέωσε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας του εἰς πλοῦτη καὶ εἰς τεκνογονίας, οὐδὲ εἰς δόξας προσκαίρους καὶ τιμὰς ἀνθρωπίνας... Πτερωόναται μὲ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τὰς πτέρυγας, πετᾶ, φθάνει, πατεῖ τοὺς ἀγίους τόπους τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἔτσι ἀναγεννημένος ἐπέστρεψε πανευφρόσυνος εἰς τὴν ἔντιμον φαμηλίαν του.

Στὴ συνέχεια, ο Δ. Βικέλας, γράφει ὅτι: *Ἡ φαμηλία του ἦτο, ὡς φαίνεται, πολυάριθμος. Εἰς τὸν ἐπίλογόν του ο ρήτωρ ἀποτείνεται πρὸς τὰ περικυκλῶντα τὸ φέρετρον τέκνα τοῦ μακαρίτου εἰς δε τὴν ἀρχὴν, ἀναφέρων τὰ τέκνα μὲ τὰ ὁποῖα ἔστειλε τὴν κεφαλὴν του, προσθέτει ὅτι ἐφύτευσεν ὡς καλὸς γεωργὸς εἰς πολλὰ τῆς γῆς μέρη τὰς ρίζας του.*

Γ'. Νομίζω ὅτι δὲν ἦσαν, μονάχα, οικονομικοὶ οἱ λόγοι τῆς μεταναστεύσεως τῶν γιῶν του Χατζημανόλη καὶ του πρωτότοκου, του Δημητρίου, σὲ πολλὰ ευρωπαϊκὰ κράτη, ὡς καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, στὸν Τύρναβο, στὴν Ἀθήνα κ.ά., ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκρυθμὴ κατάστασις, πού ἐπικρατοῦσε καὶ στὴ Βέ-

2. Αλέξανδρος Αρ. Οικονόμου, Δημήτριος Μ. Βικέλας, Αθήναι 1953, σσ. 16-17.

ροια. Από το αρχείο του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας-Νάουσας, πληροφορούμαστε για την ανωμαλία λόγω των εμφύλιων διαμαχών, Τούρκων αγάδων και Αλβανών ληστοσυμμοριτών (όπως το 1758, το 1759, το 1777 και το 1782), καθώς γράφει και ο επίσκοπος Θεόφιλος της Καμπανίας για «τα βουνίσια» χωριά της Βέροιας και της Κοζάνης, τα αποκλεισμένα, με γράμμα του το 1789. Εξάλλου, γνωρίζομε ήδη (από το 1959, όταν δημοσιεύθηκε η διατριβή για την υφηγεσία του Εμμ. Πρωτοψάλτη), ότι στα «Ορλωφικά» μετέσχαν, στην περίοδο 1787-1792, ραγιάδες και της Βέροιας, γι' αυτό και επακολούθησαν διώξεις, αν και οι σχετικές ενέργειες (συναθροίσεις μητροπολιτών, προκρίτων, οπλαρχηγών) έμεινε στο στάδιο της προετοιμασίας, όπως αποδεικνύεται από τη σχετική αλληλογραφία. Τότε, λοιπόν, μεγάλος αριθμός και Βεροιωτών μετανάστευσε στη Θεσσαλονίκη, στην Κωνσταντινούπολη και σε ευρωπαϊκές περιοχές.

Η φροντίδα του Δ. Βικέλα κατόπιν στρέφεται προς αναζήτηση των «ριζών» του προγόνου του, η συλλογή δε των σχετικών πληροφοριών, των ερευνών του, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, ήταν πλούσια, όχι, όμως, πάντοτε, και η αλήθειά τους και κυρίως ως προς την ακρίβεια των συγγενικών κλάδων του δένδρου των απογόνων (γιων, εγγόνων κ.λπ.) του πρώτου γνωστού του Μπικέλλα.

Αμφιταλαντεύεται συχνά για τις κατ' ιδίαν συγγένειες των κλάδων, όπως, π.χ., γράφοντας (στο *Παράρτημα Α'*) ύστερα, ότι: *Έγγονος δέ εξ άλλου υιού θά ήτο ίσως και ό πάππος του πατρός μου*, συνδέοντας και διαχωρίζοντας τούτον από τον κλάδο του Βικέλα, που φιλοξένησε τον Γάλλο Πρόξενο Κουζινερί (για τον οποίον θα σημειώσω μερικές πληροφορίες, αφού, προηγουμένως, προσθέσω όσα εντόπισα για τον Χατζή Μανόλη Βικέλα, το 1995). Για να γίνουν αντιληπτές οι αμφιβολίες και η παλινδρόμηση του Δ. Βικέλα, επισημαίνω και αντιγράφω, όσα έγραψε (στο *Παράρτημα Α'*), το 1907, ανατρέποντας ή αμφισημοδρομώντας, σε σχέση με εκείνα που προσημέιωσε, μάλλον, το 1898, στην αρχή, ως προς τον γεννήτορα της οικογένειάς του: *Έλλείπει μαρτυριών ως προς τό έτος του θανάτου του* (δηλαδή του Χ' Μανόλη, προσθέτω, διευκρινίζοντας) *δέν δύναμαι να αποφανθώ αν ήτο υιός ή έγγονος ή διαέγγονός του ό πάππος μου Δημήτριος*, όπως σημειώσα και πιο πάνω.

Δ'. Ο φιλόλογος, συνταξιούχος λυκειάρχης και συγγραφέας, δόκιμος δε ερευνητής των μνημείων της Βέροιας, Θωμάς Γαβριηλίδης, ανακάλυψε στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, του «Τρανού» της Βέροιας (που βρίσκεται δυτικά, απέναντι σχεδόν, της εκτάσεως όπου ηφωνόταν μέχρι πριν μισόν αιώνα, από το 1773 το αργότερο, αν όχι και νωρίτερα, στον ίδιο δρόμο, «το Μπικελάδικο σπίτι», που στα τελευταία του λεγόταν «του Κανάκη») δύο εικόνες του 1740, στο ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Στη μία³ γράφεται: *Διά χειρός ταπεινοῦ Χρυσάφη τοῦ ἐκ Μυτιλήνης καὶ διὰ συνδρομῆς τοῦ ἐντιμοτάτου ἄρχοντος κυρίου Κυρ Χατζημανουήλ τοῦ Δημητρίου.*

Στην ἄλλη γράφεται: *Ἄνιστορήθη αἴτη ἡ εἰκὼν τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου συνδρομῆ καὶ ἐξόδων τοῦ τιμιωτάτου ἄρχοντος κυροῦ Χατζῆ Μανουήλ, Αὐγούστου 10' .αΨΜ, δηλαδή το 1740.*

Με δημοσίευσμά μου στην εφημερίδα της Βέροιας-Ημαθίας *Ημερήσια* (φύλλο της 31.1.1995), επισήμανα ὅτι Δημήτριος λεγόταν καὶ ὁ πρῶτος, νέος, γνωστός πια ἀρχηγέτης της Βεροιώτικης οικογένειας των Βικέλα καὶ τὸ ἴδιο κατέγραψα καὶ σε υστερόγραφη προσθήκη (2.2.1995) στην τελευταία (43) σελίδα της ομιλίας μου, που δημοσιεύθηκε στην ἔκδοση του Σ.Χ.Ο. Βεροίας (3η μελέτη μου για τους Βικέλα).

Μνημονεύω, ὅτι τὴ δεύτερη (μονάχα) εἰκόνα δημοσίευσε καὶ ὁ βυζαντινολόγος Θανάσης Παπαζώτος στη διδακτορική διατριβή του⁴.

Ὁ Θ. Γαβριηλίδης δημοσιεύει καὶ ἀχρονολόγητη ἐπιγραφή ἀπὸ ἀρτοφόριο, που υπήρχε στην ἴδια ἐκκλησία⁵, στην ὁποία ἀναφέρεται καὶ ὁ Μανουήλ Κριτοπουλόπουλος. Συσχετίζει δε τούτον με τὴν (υποτιθέμενη) συγγενική της οικογένεια του Χατζημανόλη (Μπεκέλλα-Βικέλα). Ἀν ὁ συνδυασμὸς του αὐτὸς ἀναποκρίνεται πραγματικά στην ἀλήθεια, τότε πρέπει να ἐπισημανθεῖ ἡ συγγένεια, που υπήρχε καὶ μεταξύ των οικογενειῶν των Κριτόπουλων καὶ των Κοπτουναίων, των Κουνάλη, των Περιοδιάρη καὶ (των Μπεκέλλα-Βικέλα) με τὴν οικογένεια των Ραχιτιβάν-Ραχιτιβάν⁶.

Συνεπῶς, πληροφορηθήκαμε (ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ὑπόθεση του Δ. Βικέλα, για τὴ χρῆση των ὀνομάτων Μανουήλ ἢ Ἐμμανουήλ ἢ Μανόλης καὶ Δημήτριος στην οικογένειά του, στα πρωτότοκα παιδιά της) ὅτι υπήρξε ἀκόμα ἓνας Δημήτριος Μπικέλλας, ὁ πατέρας του Χατζῆ Μανόλη.

Ὅτι ἔτσι λεγόταν (Δημήτριος, δηλαδή) ὁ πατέρας του περιβόητου ἀρχηγέτη Χατζῆ Μανόλη, δεν ἔχω καμία ἀμφιβολία, διότι:

α) Ὁ πατέρας του δικοῦ μας Δ. Βικέλα Μανουήλ ἀναγράφεται, στο προικοσύμφωνο, τὸ ὁποῖο υπέγραψαν στη «Σύρα» τα πεθερικά του Γεώργιος καὶ Ελένη Μελά, τὴ 19.4.1834, ὡς Μανουήλ Δημητρίου, παραλειφθέντος του γνωστοῦ μας ἐπώνυμου-ἐπίθετου, Βικέλα⁷, τὸ ἴδιο δε γράφεται καὶ σε δημο-

3. Θωμᾶς Γαβριηλίδης, *Προσκύνημα στα ιερά της θεοσώστου πόλεως Βεροίας*, Βέροια 1996, σ. 177. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τελική γραφή προηγούμενων δημοσιευμάτων του στον τοπικὸ Τύπο, τὸ 1993 καὶ ὕστερα.

4. Θανάσης Παπαζώτος, *Ἡ Βέροια καὶ οἱ ναοὶ της (11ος-18ος α.ι.)*, Αθήνα 1994, α/α 134, σσ. 154-155.

5. Γαβριηλίδης, ὁ.π., σσ. 179-182.

6. Γ. Χ. Χιονίδης, *Ἱστορία τῆς Βεροίας*, τόμ. 2ος, *Βυζαντινοὶ χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 125-127, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

7. Οικονόμου, ὁ.π., σσ. 28-29.

σιευμένη αίτηση του ίδιου προς τον Ειρηνοδίκη της Ερμουπόλεως της 27.11.1834, όπου υπογράφει ως Μανουήλ Δημητρίου, γράφει δε έτσι και στο κύριο σώμα της το ίδιο ονοματεπώνυμο⁸. Ο Αλέξ. Οικονόμου⁹ συμπεραίνει: *Ίσως άλλωστε να εθεωρείτο τότε (το Μπικέλας-Βικέλας) απλώς ως προσωνύμιον οικογενειακόν*. Δηλαδή ως επίθετό του χρησιμοποιήθηκε το «Δημητρίου» και ύστερα προστέθηκε, ευτυχώς, η διευκρινιστική προσθήκη «Βικέλας».

β) Εξάλλου, είναι γνωστό ότι το περίφημο «Μπικελάδικο» σπίτι, αρχοντικό, των Μπεκέλλα-Μπικέλλα βρισκόταν –όπως προσημειώθηκε ήδη– στη σημερινή οδό Αγίου Δημητρίου 3, απέναντι από τον Άγιο Δημήτριο, «τον Τρανό» (και δεν αποκλείεται, μάλιστα, να επελέγη για τούτο ο Άγιος Δημήτριος, ως ο προστάτης Άγιος της πρώτης, σπουδαιότερης οικογένειας της Βέροιας) και

γ) ήταν συνήθεια και στην οικογένεια των Μπεκέλλα η αλληλοδιαδοχή των ονομάτων Δημήτριος και Εμμανουήλ, στους πρωτότοκους.

Ε΄. Ο μελετητής των μνημείων της Βέροιας Θ. Γαβριηλίδης¹⁰ δημοσίευσε επιγραφές του μητροπολιτικού ναού Αποστόλων Πέτρου και Παύλου της Βέροιας και διάβασε πάνω από την αριστερή βόρεια μικρή πύλη, στην τοιχογραφία του Ευαγγελισμού: *Δέσεις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μανουήλ Λογοθέτου*. Επίσης, στην πρώτη ελεγεία της ίδιας εκκλησίας, διάβασε τα εξής: *...ὄν προῦχος ἔη Μανουήλ ἔρδεσι νῦν γε, / φρονήσει ἠδὲ παραπίδδει φέρτερος...* (στ. 14-15), που το απέδωσε στη νεοελληνική: *...κι ο προύχοντας ο Μανουήλ στα έργα βέβαια τώρα, / στη φρόνηση και στην καρδιάν ο πιό πρώτος απ' όλους...*

Η ημερομηνία που φέρει η ελεγεία είναι της 10ης Οκτωβρίου του 1728. Τα ίδια κείμενα δημοσίευσε και ο Θ. Παπαζώτος¹¹.

Έγραφα και δημοσίευσα δύο σχετικά σημειώματά μου, στην ίδια εφημερίδα (*Ημερήσια*, φ. της 15ης και 27.4.1995), για το επίθετο του «Λογοθέτου Μανουήλ» της νέας Μητροπόλεως της Βέροιας (το 1728), της οικογένειας Μπικέλλα-Βικέλα ή Ρακτιβάν και για τους άλλους Βεροιώτες, πιθανούς, οφφικιούχους, αξιωματούχους του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Θεώρησα πολύ πιθανό ο ίδιος (Μανουήλ Λογοθέτης) να είναι ένα και το αυτό πρόσωπο με τον περίφημο Χατζημανόλη Μπεκέλλα της γνωστής μας νεκρολογίας και τούτο διότι η οικογένειά του είχε σχέσεις και με την ενορία της Μητροπόλεως (άλλωστε δε, ίσως, υπαγόταν, τότε, η συνοικία και ο ναός του Αγίου Δημη-

8. Δημήτριος Βαρθαλίτης, «Δημήτριος Βικέλας ο Συριανός. Άγνωστα στοιχεία απ' τη ζωή του στη Σύρα», *Συριανά* 4 (1984) 19-28 και συγκεκριμένως στις σσ. 23 και 27.

9. Οικονόμου, *ό.π.*, σ. 15.

10. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ.σ 268., 269-270.

11. Παπαζώτος, *ό.π.*, α/α 118, σσ. 147-148, όπου αναφορά και σχετικής βιβλιογραφίας και α/α 130, σ. 150, αντιστοίχως.

τρίου, στην ενορία τούτη). Πράγματι, στο χειρόγραφο «Τεύτερη» (= τεφτέρη), όπου καταχωρούνταν η κατανομή του κεφαλικού φόρου, βρήκα¹², μεταξύ των προυχόντων, δημογερόντων, το 1846, της ενορίας Μητροπόλεως, να μνημονεύεται (ανορθόγραφα) και: *ὁ λογιότατος σιὼρ, μητάκος μπη κέλας...* (Μπηκέλας). Το κύριο όνομα Μητάκος (υποκοριστικό του Δημήτριος) μας είναι γνωστό και από αλλού, διότι γνωρίζομε (το 1803) έναν γιο του Εμμανουήλ Δ. Μπεκέλλα, εγγονό του αρχηγέτη του Χατζημανόλη.

Αν η υπόθεσή μου τούτη είναι σωστή (διότι γνωρίζομε, ότι και ο Μανουήλ Ρακτιβάν, της συγγενικής, των Μπεκέλλα, οικογένειας, ήταν το 1808 «Λογοθέτης», επίσης), τότε μπορούμε να συμπεράνουμε, πως ο Μανουήλ Μπεκέλλας υπονοείται, τόσο στη δέηση, όσο και στην πρώτη ελεγεία, το δε 1728, απλά, δεν είχε μεταβεί, ακόμα, στους Άγιους Τόπους και γι' αυτό δεν προτάχθηκε το Χατζής του επώνυμού του (όπως έγινε αργότερα, το 1740, στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου του «Τρανού», όπως και στη νεκρολογία).

Οι εκφράσεις *προύχος* (προύχοντας) και *φέρτερος* (που είναι ασυνήθιστη και ανώμαλη γραφή, συγκριτικός βαθμός, που ο υπερθετικός είναι ο *φέρτατος* και σημαίνει τον γενναιότερον, τον καλύτερον, τον ανώτερον, συνδυαζόμενες με το «αγαθός» και «φερτός») είναι ενδεικτικές, αν όχι και αποδεικτικές, των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων του γνωστού μας Χατζημανόλη Μπεκέλλα της νεκρολογίας και επιβεβαιώνονται και εδώ, αν πρόκειται πράγματι για ένα και το αυτό πρόσωπο. (Αλλωστε, η λέξη Βεζίλης εσήμαινε τον άρχοντα, τον εκλεγμένο αντιπρόσωπο).

Κλείνοντας, λοιπόν, τα αφορώντα στον πράγματι πρώτον γνωστόν αρχηγέτη της οικογένειας, πρέπει να επισημάνουμε πάλι, ότι πατέρας του ήταν ο Δημήτριος, γι' αυτό και το κύριο όνομα του νέου (αληθινά πρώτου γνωστού πλέον αρχηγέτη) αναφερόταν και μετά έναν αιώνα ως επώνυμο, το Δημητρίου, στην περίπτωση, πάντως, του πατέρα του Δ. Βικέλα, δύο φορές τουλάχιστον, όπως είδαμε.

Η έρευνα ολόκληρου του Αρχαιοφυλακείου του Οικουμενικού Πατριαρχείου (17ος-20ός αιώνες) στην Κωνσταντινούπολη (το 1997) δεν μου επεφύλαξε ευχάριστες εκπλήξεις, διότι εντόπισα απλώς αλληλογραφία του Δ. Βικέλα με τον Οικουμενικόν Πατριάρχη (στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα) για τις εκδηλώσεις όπου πρωτοστατούσε, όπως και για την επίσημη έκδοση της Αγίας Γραφής σε χίλια αντίτυπα. Ως προς την άλλη σπουδαία βερωιώτικη οικογένεια και της Κωνσταντινουπόλεως (στην ίδια εποχή), των Ρακτιβάν-Ραχτιβάν, γίνεται μνεία για τον Εμμανουήλ, ο οποίος εκλέχτηκε σε συλλο-

12. Γ. Χ. Χιονίδης, *Ιστορία της Βεροίας*, τόμ. 1ος, Βέροια 1960, Αρχαίοι Χρόνοι, σ. 41, περίπτωση Β, α, αντιπαραβάλε και την πρώτη μελέτη μου, για την οικογένεια Βικέλα, στη σ. 214, σημ. 5.

γικό όργανο του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Τέλος, ας σημειωθεί ότι για την ετυμολογία του (προσωπώνυμου μάλλον) Μπεκέλλας-Μπικέλας κ.λπ. - Βικέλας, έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές¹³. Ασχολούμαι, τελικώς, στη μεθεπόμενη (πέμπτη) ενότητα, μονάχα, όμως, ως προς τη –δήθεν– βλάχικη ετυμολογία-προέλευσή του.

4. Άλλοι, αξιόλογοι, Μπεκέλλες ή Μπικέλλες κ.λπ., που έζησαν στη Βέροια

Α'. Προαναφέρθηκε ήδη, ότι ο Γάλλος Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη, για μία τριακονταετία (1763-1793), Μ. Ε. Cousinéry¹⁴, στο βιβλίο του γράφει για την επίσκεψή του στη Βέροια: *...έφιλοξενήθην λίαν φιλοφρόνως υπό του Βικέλα*, αλλά δεν αναφέρει το κύριο όνομά του και συνεχίζει, σημειώνοντας ότι ήταν τούτος λόγιος και γνώριζε καλώς την αρχαία ελληνική γλώσσα, ήταν πλούσιος και διατελούσε στην προστασία της Αγγλίας (θυμίζω ότι, ο προαναφερθείς Μητάκος, στο «Τεύτερη» της Κοινότητας της Βέροιας αναφέρεται ως «σιόρ», δηλαδή «σιέρ»-«σερ», υπονοώντας την αγγλική προστασία, που εκτεινόταν –όπως φαίνεται– σ' όλα τα μέλη της οικογένειας). Ο Δ. Βικέλας, αποδίδοντας το νόημα του κειμένου του Κουζινερί, καταγράφει ότι: *Ὡς ἐκ τῶν ὑποθέσεών του ἤρχετο συχνά εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐπὶ τέλους, λέγει, ἀπέθανεν πτωχός. Τὰ δὲ τέκνα του, διὰ τὴν νῆαν σώσουν τὰ λείψανα τῆς περιουσίας, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Γερμανίαν.*

Και συνεχίζει, ο Δ. Βικέλας, συμπεραίνοντας: *Ὡστε ὁ φιλοξενήσας τὸν πρόξενον θὰ ἦτο εἷς ἐκ τῶν υἱῶν, οἱ δὲ μεταναστεύσαντες ἦσαν ἔγγονοι τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐκείνου. Ἐγγονος δὲ ἐξ ἄλλου υἱοῦ θὰ ἦτο ἴσως καὶ ὁ πάππος τοῦ πατρὸς μου. Ἄλλως οἱ ἄνθρωποι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐνιμφεύοντο νέοι.* Ο Cousinéry δεν ορίζει πότε επεσκέφθη τη Βέροια, ἀλλ' αφού ομιλεῖ περὶ της μακρᾶς γνωριμίας του με τον Βικέλα, πιθανότερον εἶναι ὅτι μετέβη ἐκεῖ κατὰ τας ἀρχάς μάλλον της τριακονταετοῦς του διαμονῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν, δηλαδή περὶ τα 1763.

Αναφέρει προς τούτοις (σ. 71) ὅτι ἔλαβε παρὰ του Βικέλα ἀκριβεῖς τοπογραφικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς πληροφορίες περὶ της τοποθεσίας της ἀρχαίας Πέλλας.

Ας συμπληρωθεῖ ὅτι ο Κουζινερί ἔγραψε, ἐπίσης, ὅτι ἡ Βέροια εἶχε 18-20 χιλιάδες κατοίκους, Τούρκους καὶ Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἦταν γνωστὴ (ὡπως σημεῖωσε καὶ ὁ Δ. Βικέλας καὶ ἄλλοι περιηγητὲς καὶ γεωγράφοι) γιὰ τὴν παραγωγή εἰδῶν γιὰ τὸ λουτρό, με τὰ ὁποῖα προμήθευε ὅλες τὶς ἀγορὲς της ὁθω-

13. Βλ. στὴ δευτέρη μελέτη μου, στὶς σσ. 10-11 τοῦ ἀνάτυπου, πρὸβλ. δε καὶ Οικονόμου, ὁ.π., σσ. 15-16.

14. Μ. Ε. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, τόμ. I, Paris 1831, σ. 68 κ.ε.: βλ. τὴ μετάφραση τοῦ Δ. Βικέλα, ὁ.π., Παράρτημα Α', σ. 246.

μανικής αυτοκρατορίας. Όλα τα είδη τούτα γίνονται από κλωστή καννάβεως και όχι βαμβακιού. Η κάνναβη κλώθεται στην πόλη και στην περιοχή της Βέροιας, στη δε σχετική εργασία απασχολείται μεγάλος αριθμός εργαζόμενων, Τούρκων και Ελλήνων. Τα νερά, που τρέχουν και εντός της πόλεως (γεγονός που τόνισε και ο νεκρολογήσας τον Χατζημανόλη) στη συνέχεια διασκορπίζονται στην πεδιάδα και έτσι διευκολύνεται η καλλιέργεια της καννάβεως. Άξιοι σημειώσεως είναι ακόμα οι μύλοι της Βέροιας. Αντιπαράβαλε την προηγούμενη αναφορά τούτων, το 1668, από τον Τούρκο, ευφάνταστον όμως, περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπί, ο οποίος, μάλιστα, αναβιβάζει αυτούς στον αριθμό των τριακοσίων¹⁵.

B. «Το Μπικελάδικο σπίτι»

Ο Cousinégy γράφει ότι φιλοξενήθηκε για τρεις ημέρες από τον Βικέλα, προφανώς στο «Μπικελάδικο σπίτι», το οποίο περιγράφει ο Δ. Βικέλας¹⁶ μετά την επί τόπου επίσκεψή του, τον Σεπτέμβριο του 1901, επαναλαμβάνω (πρβλ. και όσα έγραψε στις σελίδες 6-7, του Α΄ μέρους της αυτοβιογραφίας του), μνημονεύει δε ότι εντόπισε επιγραφή, από τη διακόσμηση, του έτους 1773.

Λεπτομερή περιγραφή του αρχοντικού (διώροφου, υπερυψωμένου) κάμνει και ο βιογράφος-ανειψός του Δ. Βικέλα Αλέξ. Οικονόμου¹⁷, συγκρίνει δε τούτο με το οικοδόμημα του θείου του στην Αθήνα, μετά από επιτόπια επίσκεψή του, το 1940. Η δίφυλλη δρύινη εξώπορτα, με τα 1950 πλατυκέφαλα μεγάλα, σφυρηλατημένα, σιδερένια καρφιά, εξασφάλιζε μία, κάποια, ασφάλεια στους ένοικους. Ήταν εντυπωσιακή, γι' αυτό και φωτογραφία της δημοσιεύτηκε από πολλούς.

Ο Αλέξανδρος Ν. Λέτσας¹⁸ γράφει ότι, όπως διαπίστωσε επιτοπίως, δεν υπήρχε το Μπικελάδικο σπίτι, το 1951: *Μεταβάς προ ήμερών και προσθέτει για το τέλος του: ...χρησίμευσαν κατ' επανάληψιν διὰ στέγασιν προσφιγών και πυροπαθών Μακεδόνων, βαθμηδόν κατεστράφη καιήμερον μόνον οικόπεδον παρέμεινεν.*

15. Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και Λυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 257.

16. Δ. Βικέλας, *ό.π.*, Παράρτημα Α΄, σ. 245.

17. Οικονόμου, *ό.π.*, σσ. 13-15, 232-233.

18. Αλέξ. Ν. Λέτσας, *Δημήτριος Βικέλας*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1951, στο τέλος της πρώτης υποσημειώσεως, στη σ. 68. Πρβλ. Αν. Εμμ. Χριστοδούλου, *Ιστορία της Βέροιας*, Βέροια 1960, σ. 69: ... Αντί τούτου ελήφθη απόφασις τοῦ ἀποχαρκτηρισμοῦ ὡς ἱστορικοῦ μνημείου τῆς οἰκίας Βικέλλα ἐν Βεροία. λόγῳ τῆς ἐρειπιώδους καταστάσεως καὶ τοῦ δαπανηροῦ τῆς ἐπισκευῆς τῆς ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου και συμπληρώνει: Διότι τὸ σπίτι τοῦ Βικέλλα, ἐγκαταλειφθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐνοικίων του κατέρρευσεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων, τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον 1959, και ὅτι πολλήθηκαν τα υλικά και η ἐνδοξη ἱστορία του αρχοντικοῦ, 4.500 δραχμές.

Όμως, η τοποθετηθείσα (στο νέο οίκημα, το 1982, από την Ελληνική Περιοηγητική Λέσχη, Τμήμα Βεροίας) επιγραφή σε μαρμάρινη πλάκα γράφει ότι σωζόταν το «Μπικιλάδικο σπίτι» μέχρι το 1963¹⁹.

Γ'. Η γνώμη μου είναι ότι ο Βικέλας, στον οποίο αναφέρεται ο Κουζινερί, ήταν ο πρωτότοκος γιος του Χατζημανόλη, ο Δημήτριος, για τον οποίο έχουμε πλέον νέες πληροφορίες, άγνωστες στον Δ. Βικέλα, εκτός από όσα τον πληροφόρησε ο Σπυρ. Λάμπρος, με την από 29.12.1898 επιστολή του²⁰, για την ύπαρξη του υπ' αριθμό 746 κωδικα στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος («Ρωσικόν») του Αγίου Όρους. Ο κώδικας είναι γραμμένος το 1757: *διὰ χειρός Δημητρίου Χατζη Μανουήλ Βερροιαίου οίκτρου δούλου τοῦ Θεοῦ*, όπου και σημείωμα του γιου του Εμμανουήλ, του 1835. Ο Δ. Βικέλας έγραψε ότι κατά την επίσκεψή του στη Βέροια (το 1901, επαναλαμβάνω, οπότε η αδελφότητα της Βέροιας «Μέλισσα» τον ανακήρυξε επίτιμον πρόεδρό της, διότι «είλαε» την καταγωγή του από την πόλη) διάβασε στο «Μπικελάδικο σπίτι» επιγραφή του 1773, θεωρεί δε ότι η επίσκεψη του Κουζινερί πρέπει να έγινε το 1763. Προφανώς δεν ζούσε πλέον ο αρχηγέτης, πατέρας του Δημητρίου, διότι θα τον ανέφερε, μάλλον, ο Γάλλος πρόξενος, αφού θα ήταν ο, τυπικώς, φιλοξενήσας τούτον, ως αρχηγός της οικογένειας. Ο Κ. Σάθας²¹ τοποθετεί τον θάνατο του Χατζημανόλη στο έτος 1762, ενώ ο Αλ. Οικονόμου «περί το 1780». Έχω τη γνώμη, ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου στο μέσο, δηλαδή θα πρέπει να συνέβη μεταξύ του 1762 και (προ) του 1773, δηλαδή η ανακαίνιση έγινε, το αργότερο, το έτος 1773, όταν αρχηγός της οικογένειας έγινε ο πρωτότοκος γιος του Δημήτριος, αδελφός του προπάππου του Δ. Βικέλα Κωνσταντίνου και θείος του παππού του, Δημητρίου Κ. Μπικέλλα.

Γνωρίζουμε, ότι ο Δημήτριος Χατζημανουήλ (Χατζημανόλης) εκ Βεροίας, φέρεται ως γραφέας προηγουμένως και άλλων, δύο τουλάχιστον, κωδικών, του 1732 και του 1751, σύμφωνα με δημοσίευμα των Λίνου Πολίτη - Μαρίας Πολίτη²², περιληπτική αναφορά όλων των Ημαθιωτών γραφέων χειρογράφων, μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, του φιλόλογου-ερευνητή Γιώργου Μύα-

19. Βλ. τη δεύτερη μελέτη μου, σ. 13 του ανώτερου και τη σχετική επιγραφή στη σ. 14, την οποία δημοσίευσε και ο Πέτρος Ν. Λινάρδος, στη σ. 228 της προαναφερθείσας μονογραφίας του, με περιεκτική λέξάντα, όπως και την πρώτη εργασία μου, σσ. 216-217, όπου και αναφορά σχετικής βιβλιογραφίας, στην οποία πρέπει να προστεθεί και το βιβλίο του Νικολάου Μουτσόπουλου, *Λαϊκή Αρχιτεκτονική τής Βεροίας*, Αθήνα 1967, που επανακυκλοφόρησε τελευταία, ιδίως στις σσ. 22 και 74 και εικ. 114, 2, όπως και την ομιλία μου στην έκδοση του Σ.Χ.Ο.Β., 1986, σσ. 40-41, όπου και διευκρινιστικές επισημάνσεις μου.

20. Οικονόμου, ό.π., σσ. 16-17 σημ. 2.

21. Κ. Σάθας, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Αθήνα 1867, σ. 528.

22. Λίνος Πολίτης - Μαρία Πολίτη, «Βιβλιογράφοι 17ου-18ου αιώνας: Συνοπτική καταγραφή». *Δελτίο Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας*, τ. 6. 1988-1992, ΜΙΕΓ, Αθήνα 1994, σσ. 313-645, και συγκεκριμένα στη σ. 420.

ρη, στην εφημ. *Ημερήσια* της Ημαθίας, φ. 22.6.1995, σ. 3. Ο ίδιος ακάματος συγγραφέας είναι πνευματικός ευεργέτης της Ημαθίας, διότι έγραψε δεκάδα παρόμοιων μελετών, που δημοσίευσε σε περιοδικές εκδόσεις, όπως και για τους Ημαθιώτες συνδρομητές, κ.τλ. βιβλίων, καθώς και για ανθρώπους των γραμμάτων, διδασκάλους-συγγραφείς της Βέροιας-Νάουσας, κυρίως με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας άμεσων και έμμεσων πηγών της νεότερης ειδικής βιβλιογραφίας (στο περιοδικό *Εραμιστής κ.ά.*), όπου διακρίθηκαν, «κατ' ευτυχή συγκυρίαν», οι έχοντες και βεροιώτικη καταγωγή Κ. Θ. Δημαράς (ανεψιός, από αδελφή, του Κωνσταντίνου Δ. Ρακτιβάν) και Φίλιππος Ηλιού (έγγονος Βεροιώτισσας δασκάλας, το γένος Ζάννου, η οποία υπήρξε μητέρα του Ηλία Ηλιού, γνωστού πολιτικού και νομικού).

Δύο επιστολές του Δημητρίου Μπεκέλλα (όπως γράφει, πλέον, το επώνυμό του) στάλθηκαν, «από της Βερορίας», την 26.3.1777 και τη 14.10.1784, στον μητροπολίτη της Θεσσαλονίκης, για την έκθεση παραπόνων του ως προς τον μητροπολίτη της Βέροιας²³.

Ήταν ήδη γνωστό, ότι ο επιστολογράφος υπήρξε μαθητής στη Σχολή της Κοζάνης, του Νικολάου Βαρκούση (το 1751-1754), επίσης δε γνωρίζομε και για τις σχέσεις του με τον Βεροιώτη επίσκοπο Σερβίων και Κοζάνης Θεόφιλο (1795-1811), με τον οποίο ήταν συγγενής²⁴.

Γραφέας της δεύτερης επιστολής ήταν ο γιος του Ιωάννης, ο οποίος υπέγραψε ως «Μπεκελλίδης», ενώ σε χειρόγραφο του 1776 υπέγραψε ως Ιωάννης Δημητρίου Μπεκέλλας²⁵.

Ο έμπορος γιος του ήταν ο Εμμανουήλ (π.χ. το 1800) και είχε δύο γιους τουλάχιστον, τον Μητάκον (μάλλον Μητράκον) και τον Θωμά (1803).

Βέβαια, ο Δημήτριος Μ. Μπεκέλλας δεν ήταν ο παππούς του Δ. Βικέλα, όπως νόμιζα άλλοτε, αλλά αδελφός του προπάππου του Κωνσταντίνου και θείος του παππού του, αν και οι δύο ασχολούνταν (και συνεργαζόμενοι) με το εμπόριον των «χαβλιών», προσοπιών, ο ένας έχοντας τη βάση της εμπορικής επιχειρήσεως στη Βέροια και ο άλλος στην Κωνσταντινούπολη.

Δ'. Άλλος, αξιόλογος γόνος, πιθανόν γιος, επίσης, του Χατζημανόλη, ήταν ο Σταμάτιος (ο «Σταμέλλος» του Δ. Βικέλα) Μπεκελλίδης, ο οποίος συνέθεσε επίγραμμα προς τιμήν του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου, με την ευκαιρία επισκέψεως τούτου στη Βέροια, το 1773 (επίγραμμα το οποίο δημοσιεύθηκε στο βιβλίο του ιεράρχη «Ταμείον Ορθοδοξίας»). Τούτο δεν είναι το

23. Μιχαήλ Αθ. Καλινδέρης, *Τα λυτά έγγραφα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη 1951, σσ. 28-33, πρβλ. και σσ. 19, 66, 72, 73

24. Γ. Χ. Χιονίδης, «Οι ιστορικές σχέσεις της Βέροιας με την περιοχή της Κοζάνης κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», *Η Κοζάνη και η περιοχή της. Πρακτικά Συνεδρίου. Κοζάνη 1993*, Κοζάνη 1997, σσ. 601-634, ιδίως σσ. 626-627.

25. Α. Πολίτης - Μ. Πολίτη, *ό.π.*, σ. 474 και Γ. Μύαρης.

μόνο το οποίο γνωρίζουμε, καθόσον έγραψε τούτος άλλα δύο, τουλάχιστον, επιγράμματα, ένα για τον Βεροιαίο Αναστάσιο, ιατρό Πεοδικάρη²⁶. Εξάλλου, εντόπισα και τρίτο επίγραμμα, δημοσιευμένο και αφιερωμένο στον γνωστό Κοζανίτη λόγιο Γεώργιο Σακελλαρίου (ο Θωμάς Γαβριηλίδης αποδίδει τη γραφή Μπεκελλίδης σε μίμηση και από αυτόν της καταλήξεως του επώνυμου του αρχαίου επιγραμματοποιού Σιμωνίδη). Τέλος, νομίζω, ότι από το Μπεκελλίδης πρέπει να προέκυψε η γραφή Βικελλίδης.

Συνεπώς, αν γνώριζε τούτο, ο Δ. Βικέλας, ίσως δεν θα τον σάρκαζαν, κάπως, στην οικογένειά του και δεν θα αυτοσαρκαζόταν και ο ίδιος, συνδέοντας την έφεση, που είχε ως ποιητής, με τον συγγενή του (ό.π., σσ. 9-10).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η οικογένεια των Βικέλα (Μπεκέλλα) συνδέοταν (κυρίως, ο πρόγονος Δημήτριος) και με τον Θεόφιλο Καμπανιάς, όπως απέδειξα με ανακοίνωσή μου σε ειδική Ημερίδα, που οργανώθηκε στην Αλεξάνδρεια της Ημαθίας, για τον Θεόφιλο, πριν 7 χρόνια.

Ε'. Ο Δ. Βικέλας –όπως προσημειώθηκε ήδη– αναφέρεται λεπτομερώς σ' όλους του κλάδους της αρχικής οικογένειας του Χατζημανόλη (που άρχισε να διασκορπίζεται κι όλας όσο ζούσε ακόμα ο αρχηγέτης, καθώς τόνισε ο νεκρολογήσας τον Ιωάσαφ Κορνήλιος, όπως είδαμε, για νέα δε μετανάστευση, των απογόνων του πτωχεύσαντος Δημητρίου Χατζημανόλη Μπεκέλλα, έγραψε ο Μ. Κουζινερί).

Συνεπώς, δεν χρειάζεται να αντιγράψω εδώ τις πληροφορίες του, για τους εκτός της Βέροιας Μπεκέλλες-Βικέλες²⁷, αφού, μάλιστα, κάτι τέτοιο το έκαμα ήδη, πριν 38 χρόνια (στην πρώτη μελέτη μου, όπου καταλογογράφησα περισσότερα από 17 άτομα και μέλη των οικογενειών τους). Ως τελευταίο, μάλλον, μέλος της οικογένειας των Βικέλα στη Βέροια, πάντοτε, γνωρίζουμε τον Ιωάννη Βικέλλα του Εμμανουήλ, που γεννήθηκε (στη Βέροια, διευκρινίζω) το 1861, σύμφωνα με πιστοποιητικό γεννήσεως, το οποίο δημοσίευσε ο Αναστάσιος Εμμ. Χριστοδούλου²⁸, ο οποίος δίδει τη γραφή του επώνυμου με δύο λ, δηλαδή Βικέλλας). Ίσως εξέλιπε (στη Βέροια) το επίθετο τούτο, αν και υπήρχαν συγγενείς με άλλα επώνυμα, όπως γράφει, με λύπη, ο Δημήτριος Βικέλας, του οποίου αλληλογραφία του 1905 με το νεοϊδρυθέν τότε σωματείο «Φιλόπτωχος αδελφότης κυριών Βεροίας», δημοσίευσε (1977) ο συγγραφέας-θεολόγος Παύλος Πυρινός και στο φύλλο της ημερήσιας εφημερίδας της Ημαθίας *Λαός* (17.5.2002).

Αξιόλογες, βεβαίως, είναι οι πρόσθετες πληροφορίες του Αλέξ. Οικονό-

26. Γεώργιος Ιων. Ζαβίρας, *Νέα Ελλάς ή Ελληνικόν Θέατρον*, Αθήναι 1872 και επανέκδοση της Ε.Μ.Σ., επιμ. Τ. Γριτσόπουλος, 1972, σ. 537, που τον αναγράφει: «Σταμάτιος ο μπεκίλλας ζη έτι» (το 1790) «περί το ποιητικόν άδεται».

27. Δημητρίου Μ. Βικέλα, «Η ζωή μου», σσ. 8-12.

28. Χριστοδούλου, ό.π., σ. 69.

μου (ό.π.), κυρίως οι αναφερόμενες και στον παππού του Δ. Βικέλα, τον Δημήτριον Κ. Μπικέλλα, που υπήρξε και μέλος και της Φιλικής Εταιρείας, στον πατέρα του και στον γιο του (σ. 17 κ.ε.) και τα αξιοσημείωτα σχετικά λήμματα του «Μεγάλου Ελληνικού Βιογραφικού Λεξικού» Βοβολίνη-«Βιομηχανικής Επιθεωρήσεως», τόμ. 3ος, Αθήναι 1960, σ. 278 κ.ε., που δεν είχα υπόψη μου, όταν πρωτοασχολήθηκα (το 1966) με τη βεροιώτικης καταγωγής οικογένεια Βικέλα.

Τέλος, δεν πρέπει να υπάρχει σύγχυση μεταξύ του λόγιου και τιμώμενου Δημητρίου Μ. Βικέλα (1835-1908) και του ανεπιού του (από τον αδελφό του) Δημητρίου Γ. Βικέλα (1892-1952), που υπήρξε διπλωμάτης και έκτισε τη «βίλα Βικέλα» (τώρα Χασιώτη) στον υπερκείμενον (συνώνυμον δε) λόφο της Βέροιας, με την οποία δεν είχε σχέση ο πρώτος, ενώ ο δεύτερος τη χρησιμοποίησε για παραθερισμό.

5. Σκέψεις γύρω από την ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας

Τελικά αποφάσισα να ασχοληθώ και με την ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας < Μπικέλας - Μπεκέλας κ.λπ. και τούτο διότι δημοσιεύτηκαν τελευταία μονογραφίες που ασχολούνται και με αυτό το θέμα, προκαλώντας όμως σύγχυση ως προς τη δήθεν βλάχικη καταγωγή της οικογένειας.

Σε κάθε περίπτωση δεν είναι βέβαια η αρμοδιότητά μου να ενδιατρίψω αναλυτικά και ειδικά στην ετυμολογία του επωνύμου Βικέλας < Μπικέλας κ.λπ. από την άποψη φυλετικής προελεύσεως, χωρίς μάλιστα να υπάρχουν άλλα σχετικά ιστορικά στοιχεία ή έστω κάποια σχετική οικογενειακή παράδοση, ακόμα και προφορική.

Επισημαίνω, πάντως, πρόχειρα, ότι η προσπάθεια εντοπισμού δήθεν διαφορετικής φυλετικής καταγωγής ενός σπουδαίου ατόμου με βάση μόνο μια λέξη, που πιθανόν να προέρχεται από τη γλώσσα άλλου λαού, φυλής ή φύλου, είναι συχνά πορεία σε δύσκολους ή επικίνδυνους δρόμους.

Η ετυμολογία από μόνη της, ακόμα και η καθαρώς επιστημονική και καλοπροαίρετη, δεν αρκεί για να υποστηρίξει κανείς με βεβαιότητα ότι από το επώνυμο Βικέλας < Μπικέλας - Μπεκέλας κ.λπ., αποδεικνύεται ότι η οικογένεια είναι βλάχικης καταγωγής, προερχόμενο από τη λέξη *μπίκας*, επειδή παρατηρείται στο λεξιλόγιο (των Βλάχων) κάποια συγγενική λέξη. Και τούτο διότι όμοια ή παρεμφερής λέξη απαντάται διαζευτικώς και στη σλαβική γλώσσα, σύμφωνα με τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Άλλωστε η ίδια λέξη εντοπίζεται και στην ελληνική γλώσσα, σύμφωνα με τον Φαίδωνα Κουκουλέ. Για τον Μ. Τριανταφυλλίδη, γνωστό γλωσσολόγο, πρωτοέγραφα σε μικρό μελέτημά μου, Βέροια 1977, ότι είναι ημαθιώτικης καταγωγής, αφού ο πρόγονός του, ιερωμένος Νικόλαος Τριανταφυλλίδης καταγόταν από το Ξηρολεί-

βαδο της Ημαθίας²⁹. Εξάλλου, η Ιταλική, η Αγγλική, η Γαλλική κ.ά. γλώσσες έχουν χιλιάδες λέξεις τους, ως δάνεια ή αντιδάνεια, από την ελληνική γλώσσα, έτσι και η Ελληνική έχει και αυτή ως δάνεια πάμπολλες ξένες λέξεις (κυρίως σλαβικές, τουρκικές, αγγλικές κ.λπ.).

Η μέχρι και επικίνδυνη αποκλειστική αναφορά στην ετυμολογία, η σύνδεση τούτης, μιας λέξεως και ενός επώνυμου, χωρίς, επαναλαμβάνω, τη σίμφωνη επικουρία ιστορικών στοιχείων, είναι δυνατόν να οδηγήσει τον ευφάνταστον ή προκατειλημμένον ερευνητή μέχρι και σε απαράδεκτες υπερβάσεις, τεχνητές κατασκευές, φαντασιώδεις εκδοχές: γράφηκε, πάλι, π.χ., τελευταία (από τον κοινωνιολόγο Γ. Έξαρχο, με το ελληνοπρεπές και ελληνικότατο επίθετο, σε δίτομη μονογραφία του, που αποτελεί νέα γραφή παλιάς, πρώτης, εκδόσεως, για τους Βλάχους, Αθήνα 2002), πέραν της προαναφερθείσας προσπάθειας ετυμολογίας και του επίθετου του Βικέλα και της αρχικής μορφής του, σε συνδυασμό με τη μονομερή χρήση και κάποιων γραπτών πηγών (καταλλήλως χρησιμοποιηθεισών ή και ερμηνευθεισών), ότι –δήθεν– ο Δ. Βικέλας συνυπολογιζόταν στους πνευματικούς, λογοτεχνικούς... «κύκλους των Κυκλάδων» ως Βλάχος. Βέβαια, στο σημείο τούτο δεν γίνεται –όπως αλλού– καμιά βιβλιογραφική τεκμηρίωση, ούτε υπάρχει σχετική σημείωση για, έστω, κάποια προφορική παράδοση. Συνεπώς, προς –δήθεν– στήριξη της ετυμολογίας, εφευρίσκει και χρησιμοποιείται επικουρικά και η ανιστόρητη και αμάρτυρη αναφορά. Και τούτο όταν, κοντά στα άλλα, ο Δ. Βικέλας, έζησε στην κυκλαδίτικη Σύρο-Σύρα μονάχα τα νηπιακά και μέρος των νεανικών χρόνων της ζωής του (τα 1-5 και 15-17 έτη του), όπως προσημειώθηκε ήδη. Τη βλάχικη καταγωγή του Βικέλα υποστήριξε ο ίδιος και νωρίτερα σε (άσχετη) ομιλία του στη Βέροια και αντέλεξα αμέσως, ενώπιόν του, όπως το επισήμανε σε σχόλιό του ο Ιωάννης Αθαν. Καρατσιώλης³⁰ («I.A.K.»), «εν Βεροία».

Στην περίπτωση δε του «εκ Βεροίας σοφού», ιατροφιλόσοφου της Πάδοβας της Ιταλίας, Ιωάννη Κωπτούνιου (1572-1657) υποστηρίχθηκε, για τον ίδιον λόγο, της επικαλούμενης ετυμολογικής συγγένειας, ότι ήταν, επίσης, Βλάχος (από τον Αστέρη Ιω. Κουκούδη, στον τελευταίο τόμο, Θεσσαλονίκη 2001, του 4τομου βιβλίου του για τους Βλάχους). Και τούτο αν και είναι γνωστό (όπως έγραφα και σε μικρή μελέτη μου στα *Μακεδονικά* 22 (1982) στα «Σύμμεικτα», ότι ναι μεν ο Ιωάννης (όπως και οι λοιποί «Κωπτουναίοι») γεννήθηκε στη Βέροια (όπως έγραφε και κάπως παινευόταν και ο ίδιος), αλλά ο πατέρας του (από όπου πήρε και το επίθετο-επώνυμό του) ήταν γαμπρός της Βέροιας, γεννήθηκε δε σε νησί, καταγόταν από τα Κύθηρα. Δεν νομίζω,

29. Παν. Λιούφης, *Ιστορία της Κοζάνης*, Αθήνα 1924, σσ. 213-216.

30. Ιωάννης Αθαν. Καρατσιώλης, εφημ. *Βέροια*, φ. 1310, 18.3.1999, σ. 8.

ότι υπήρξαν και εκεί Βλάχοι, μάλιστα δε εκείνη την εποχή. Άλλο, όμως, αν σημειώθηκε ή όχι επιρροή γλωσσική, σύνδεση (γνωστή δε είναι η και εκεί επίδραση των πόλεων της Ιταλίας) του επώνυμου με κάποια συγγενική ιταλική λέξη, συνεπώς δε έμμεσα και με τη βλάχικη διάλεκτο, η οποία (όπως και η ρουμανική γλώσσα) είναι λατινογενής.

Αυτά, τα σχετικά-άσχετα, για προβληματισμό, μετά την ενημέρωσή σας για όσα γράφθηκαν...

6. Το γενεαλογικό δέντρο του Δ. Βικέλα (ανακεφαλαίωση)

Α'. Μετά τα όσα προαναφέρθηκαν, νομίζω, ότι πρέπει πλέον να προσπαθήσω να σκιαγραφήσω το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας του Δημητρίου Βικέλα (από την πατρογενιά του), αφού προστέθηκαν ήδη αρκετές πληροφορίες, ώστε να είναι δυνατόν «να διαγράψω» τούτο, για να επαναχρησιμοποιήσω το ρήμα του ίδιου³¹. Βέβαια, θα ανακεφαλαιώσω όσα σημείωσα ήδη.

Επισημαίνω, ότι τα κύρια ονόματα Εμμανουήλ-Μανουήλ (Μανώλης-Μανόλης) και Δημήτριος (ή Μητάκος) δεν δίδονταν, μονάχα, στα πρωτότοκα αγόρια των πρωτότοκων παιδιών αλλά και στα ίδια (στους πρωτότοκους) των δευτερότοκων, τριτότοκων κ.ο.κ., ώστε να είναι βεβαιότερη η διαιώνιση τούτων, των δύο (κύριων) ονομάτων. Γι' αυτό, υπήρξαν περιπτώσεις, που συνυπήρχαν δύο ή και περισσότερα αγόρια, που έφεραν τα αυτά (κύρια) ονόματα, γεγονός που προκάλεσε –όπως προσημειώθηκε– σύγχυση και στον Δ. Βικέλα, ως προς τον παππού του (Δημήτριον), σε σχέση με τον περιβόητο Χατζή Μανόλη.

Β'. Ιδού, λοιπόν, το γενεαλογικό δέντρο του Δημητρίου Βικέλα:

α) *Δημήτριος (ή και Μητάκος;) Μπικέλλας ή Μπεκέλλας του Εμμανουήλ, Μανουήλ ή Μανόλη*. Δεν γνωρίζομε πού και πότε γεννήθηκε και πέθανε. Μάλλον αυτά συνέβησαν στη Βέροια, στη διάρκεια του 17ου ή στις αρχές του 18ου αιώνα. Για πρώτη φορά έφερα στο φως (το 1995) την ύπαρξή του, προ του, μέχρι τότε γνωστού, δεύτερου.

β) *Μανόλης Δημητρίου ή Μπικέλλας του Δημητρίου, ύστερα και Χατζή Μανόλης ή Χατζημανουήλ του Δημητρίου, ο και «Λογοθέτης», ίσως*. Γεννήθηκε, το πιθανότερο, στη Βέροια και πέθανε στη Βέροια, σίγουρα. Έζησε, ίσως, στα τέλη του 17ου και μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα.

γ) *Κωνσταντίνος Μπικέλλας του (Χατζή) Μανουήλ ή Μανόλη*, του

31. Α. Βικέλας, *ό.π.*, σ. 7: *Δέν έχω περι της οικογενείας μου ειδήσεις αρκετάς προς διαγραφήν γενεαλογικόν δένδρον.*

οποίου υπήρξε μάλλον δευτερότοκος ή τριτότοκος γιος του. Γεννήθηκε στη Βέροια, πιθανόν στο πρώτο μισό του 18ου αιώνα και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη, στο δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα.

δ) *Δημήτριος Μπικέλλας του Κωνσταντίνου*. Γεννήθηκε τον 18ο αιώνα (δεύτερο μισό) στην Κωνσταντινούπολη, όπου και πέθανε, στη διάρκεια του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, μέλος της Φιλικής Εταιρίας. Τον πρωτότοκο γιο του δεν ονόμασε Κωνσταντίνο (αλλά Μανουήλ, και τίμησε τον πατέρα του με έναν νεότερο γιο), όπως λεγόταν ο πατέρας του, προκειμένου να επαναφέρει σε χρήση το όνομα του παππού του (Χατζή) Μανόλη-Μανουήλ, όπως προσημειώθηκε. Το ίδιο κύριο όνομα έφερε (στη Βέροια) και ο θείος του Δημήτριος Χατζημανόλης Μπεκέλλας, ο οποίος ήταν πολύ μορφωμένος, φιλοξένησε τον Γάλλο Προξένο στη Θεσσαλονίκη Κουζινερί, κατέφυγε δε στη Θεσσαλονίκη, όπου και πέθανε φτωχός και κυνηγημένος, αν και ήταν («σιόρ»-«σερ») στην προστασία της Αγγλίας. Η διάκριση γίνεται για την αποφυγή της συγχύσεως (δεδομένου ότι και οι δύο είχαν το ίδιο ως κύριο επάγγελμά τους, την εμπορία «χαβλιών»), την οποία δεν απέφυγε ούτε ο εγγονός του, δηλαδή ο Δημήτριος Βικέλας, γι' αυτό και η ειδική, επαναλαμβανόμενη, επισήμανσή μου (προκειμένου να επανορθώσω και το δικό μου λάθος, στην πρώτη μελέτη μου). Αυτός (με τον πρωτότοκο γιο του Μανουήλ) κατέφυγε στην τότε οικιζόμενη Ερμούπολη της Σύρας (Σύρου). Το 1839 επέστρεψε η οικογένεια, μετά περιπλανήσεις, τελικά στην Κωνσταντινούπολη, όπου και θα πέθανε, ο Δημήτριος Κ. Μπικέλλας, αφού επανέκαμψε από το Ταγανρόκ, όπου είχε εγκατασταθεί για λίγο.

ε) *Εμμανουήλ ή Μανουήλ Μπικέλας ή και Βικέλλας ή και Δημητρίου, του Δημητρίου*. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1800 (υπάρχουν και οι εκδοχές, ότι γεννήθηκε το 1799 ή το 1801) και πέθανε στην Αθήνα το 1869 και

στ) *Δημήτριος Βικέλας του Εμμανουήλ ή Μανουήλ (μητέρα του ήταν η Σμαράγδα, το γένος Γ. Μελά)*. Γεννήθηκε τη 15.2.1835 στην Ερμούπολη της Σύρου και πέθανε στην Αθήνα, την 7 Ιουλίου του 1908, χωρίς να αποκτήσει παιδιά, από τον γάμο του (το 1866) με την Καλλιόπη Κ. Γεραλοπούλου, που προαπεβίωσε (την 22.10.1894), όπως και η μητέρα του (το 1901), που τη λάτρευε.

Στην πρόσφατη εισήγηση (την 4.5.2003) του Αντώνη Αναστασόπουλου, λέκτορα Τουρκολογίας του Πανεπιστημίου της Κρήτης, με θέμα «Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί στη Βέροια του β' μισού του 18ου αιώνα», που έγινε στη Βέροια στα πλαίσια των εκδηλώσεων «Η Άνοιξη των Μουσείων», σε κοινή διοργάνωση της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και του δραστήριου Συλλόγου «Οι φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου της Βέροιας» αναφέρεται και η περίπτωση του «Δημητράκη Μπεκέλλα». Γράφεται (βλ. στις σσ. 40-46 και συγκεκριμένα στις σσ. 44-45 της εκδόσεως «Βεροίας Μελετήματα», έκδοση

των «Φίλων του Βυζαντινού Μουσείου της Βέροιας», Βέροια 2003, που κυκλοφόρησε τις πρώτες μέρες του Φεβρουαρίου του 2004), ότι ο Δημητράκης ήταν ένας δραστήριος έμπορος στη Βέροια του β' μισού του 18ου αιώνα.

Το 1765 υπήχθη στην Υπηρεσία του Βρετανικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης ως δραγουμάνος, δηλαδή ως διερμηνέας. Έτσι είχε αξιολογα πλεονεκτήματα, με βάση το καθεστώς των διομολογήσεων (μονομερών εμπορικών προνομίων), που είχαν παραχωρήσει οι Οθωμανοί σε ξένα κράτη. Ήταν, συνεπώς, «μπερατλής», δηλαδή κάτοχος μπερατιού, σουλτανικού διατάγματος, με το οποίο κατοχυρώνονταν τα δικαιώματα και τα προνόμια ενός αξιωματούχου.

Απολάμβανε λοιπόν χαμηλούς δασμούς, ετεροδικία βρετανού εμπόρου, απαλλασσόταν δε και από την υποχρέωση της καταβολής φόρων. Σε διένεξη με άλλα πρόσωπα επικαλούνταν, ο Μπεκέλλας, τον τίτλο και τα προνόμια του και ο βρετανός πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη μεσολαβούσε στην Υψηλή Πύλη. Το ίδιο γινόταν και όταν μουσουλμάνοι της Βέροιας εποφθαλμιούσαν τα πλούτη του, όπως γινόταν και με τις κοινοτικές Χριστιανικές Αρχές της πόλεως, σχετικά με την επικαλούμενη φοροαπαλλαγή του.

Τέλος, ο Αναστασόπουλος αναφέρεται στην παράλληλη δραστηριότητα του μουσουλμάνου αξιωματούχου («αγιάν») Καρά Αχμέτ, που πρωταγωνίστησε για δεκαετίες στην τοπική ζωή της Βέροιας, αφού υπήρξε και μισθωτής των τοπικών προσόδων και είχε ασκήσει τοπικά αξιώματα «στο λεπτό όριο μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας». Έτσι, τα συμφέροντά του ήλθαν σε σύγκρουση με τα προνόμια του Μπεκέλλα.

Τα Οθωμανικά στοιχεία (τα οποία έχει την ευχέρεια να χρησιμοποιεί και να αξιοποιεί ο συγγραφέας) περιέχουν «έναν θησαυρό πληροφοριών για την Οθωμανική Βέροια». Θα πρόσθετα, ότι η δημοσίευση όλων των κωδίκων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την καλύτερη και για την πληρέστερη ενημέρωσή μας, όπως και για την ευκολότερη συγγραφή της πιο ολοκληρωμένης Ιστορίας της Βέροιας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

SUMMARY

George Ch. Chionidis, *The Noble Family of Bekella-Vikela of Veria*.

1. It starts with a detailed «Prolegomena» an introductory preface with a justified reference to its dedication to Mr P. N. Linardos a top sport-caster of our country and writer of athletic monographs and among them a detailed one concerning D. Vikelas.

Later, more information is given concerning the previous and subsequent bibliography about D. Vikelas.

In the end all previous publications of Mr G. Ch. Chionidis concerning D. Vikelas are mentioned.

2. Given the fact that D. Vikelas was born (in 1835) in Hermoupolis in the island of Syros, where his parents (descending from Constantinople) were settled because of the preceding inconvenient situation created by the independence revolution of 1821, while his father's family descended from the Macedonian town of Veria, and his mother's family came from Ioannina then one question rises, which at last D. Vikelas's home-town and real place of origin was?

The issue becomes more complicated by the fact that D. Vikelas stayed in Hermoupolis Syros until the age of 4, and after that in 1839 he returned with his family to Constantinople, for ten years. After that in 1849 they moved to Odessa of Russia and they came back without his father to Syros in 1850.

Two years later at the age of 17 he moved to London in order to work in the commercial office of his uncles (brothers of his mother) Vasilios and Leon Melas.

He stayed in London until 1876 when he returned and settled in Athens at the age of 41 where he lived for 32 years until he died in 1908.

He donated all his books (4.772 volumes) to the public library of Heraklion Crete and that's why it was named after him as «Vikelea».

His archive (about 190 Files) was finally preserved in the National Library of Athens.

After all this wandering in several places and at various times whereas famous people happen to be born accidentally and then to move and live their lives in different places, it has been evident that the will of the person himself and his wish whenever this has been expressed has to be searched.

In our case, D. Vikelas in his biography «My Life», Athens 1908 wrote among others: «...Ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι, ἐὰν ἦτο δυνατόν καὶ σήμερον ἔτι νὰ στήσω τὴν σκηνὴν μου εἰς Βέροιαν, ἐκεῖ ἤθελα ἀνεύρει τὴν πατρίδα...» this

meaning that «...However, I feel that if it was possible for me today to put my tent in Veria that was the place that I wanted my home-town to be...» and he justifies his preference in various ways and in this way he is alienated from Syros.

This is the last point of the research and the questions rising about such issues concerning the place of birth and origin of famous people.

3. Further we start to search for the first headman of the family of D. Vikelas.

Some information of D. Vikelas that have been published in his above mentioned biography are put side by side and compared, following a research of the relative bibliography some new data and the oral tradition.

After a meticulous and complicated research based on the most recent bibliography of Thomas Gavriilidis and Than. Papazotos, an effort has been made to locate the father of the first known Vikelas, that is of Chatzi Manolis Bekella until 1995, whereupon I came to the conclusion that he was named Dimitrios according to a detailed review and pendant processing of all data, former and new.

Furthermore the relation and link of the family with other noble families of Veria, as the families of Kritopoulos, Kotounios, the Kounalis, Perdikaris and particularly that of Rahtivan-Raktivan is also considered to be very possible.

4. In the next unit we examine again all the information I have found about other remarkable Bekelles (Vikeles) as well about their (already broke down) mansion («Bekeladiko Spiti») House of Bekelas, according to the existing bibliography.

5. Some more thoughts are stated about the origin and etymology of the family's name in combination with and based on some opinions with no historical back ground and with no justified indications that were expressed and claimed by vlahic speaking writers for the justification of his supposedly vlahic origin as has also happened with the family name Kottounios.

6. D. Vikelas, wrote in his biography that he had a difficulty to write down the family tree & genealogy of his family and his attempt to do that, had been unsuccessful and has shown that he was somehow confused and therefore his information run counter to each other.

Having this in mind (and in order to correct my previous carelessness, to which I was misleded by D. Vikelas), I bring forward my arguments about five (5) more Bekellas-Vikelas in order to come to the sixth one, Dimitrios Vikelas, the cosmopolitan Macedonian, a remarkable literary man, a forerunner and pioneer for the revival of the Olympic Games in Athens in 1896, who visited Veria in 1901, whereupon he was honoured by the municipal town-council.

